

UDK 272-78(497.581.1Zadar)“15/16”(091)
272-722.7(497.581.1Zadar)“15/16”

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 24. ožujka 2019.

Prihvaćeno za objavljivanje: 28. srpnja 2019.

BRATOVŠTINA 40-SATNOG KLANJANJA U ZADRU I NJEZINA MATRIKULA (16. – 17. STOLJEĆA)

Zdenko DUNDOVIĆ, Zadar – Marijana MOHORIĆ, Zadar

U radu se donosi povijesni pregled Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru na temelju njezine matrikule koja je danas pohranjena u Arhivu Zadarske nadbiskupije. Analizira se sadržaj te matrikule i donosi se prijepis temeljnih kapitula. Sinteza dostupnih dokumenata ukazuje na izrazitu euharistijsku pobožnost tijekom Velikog tjedna u gradu Zadru unutar vremenske razdjelnice od 16. do 17. stoljeća u kojoj su sudjelovali pripadnici crkvenih i svjetovnih društvenih struktura. Ukazuje se na poteškoće s kojima se ta bratovština susretala te se navode imena članova i uprave ondje gdje su ona naznačena.

KLJUČNE RIJEČI: *Bratovština 40-satnog klanjanja, Zadar, kvarantore, matrikula, 16. i 17. stoljeće.*

Uvod

Nizu historiografskih prikaza zadarskih bratovština opravdano je pridružiti prikaz Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru na temelju njezine matrikule koja je pohranjena u Arhivu Zadarske nadbiskupije.¹ Najopsežniji sumarni prikaz zadarskih bratovština još uvijek je onaj Vlade Cvitanovića iz 1964. godine.² Cvitanović je dio podataka o zadarskim bratovštinama prikupio iz djela *Zara Cristiana I* zadarskoga crkvenog povjesničara i kanonika Carla Federica Bianchija.³ Bianchi je ukratko opisao djelovanje i svrhu pojedinih zadarskih bratovština, ali se nije upuštao u opsežne analize njihovih matrikula. Upravo su matrikule i pridržani im kapituli izvanredna povijesna vrela za razumijevanje prave naravi pojedine bratovštine, a usto obiluju prepisanim dokumentima i odredbama mletačke vlade o bratovštinama na općoj i pojedinačnoj razini iz kojih je moguće pratiti mijene i (ne) prilike pojedine bratovštine u prošlosti. Stoga se u posljednje vrijeme zapaža intenzivniji

¹ HR-AZDN-52, *Varie/Razno*, Matrikula Bratovštine 40-satnog klanjanja (dalje: *Matrikula*).

² Vlado CVITANOVIĆ, »Bratovštine grada Zadra«, *Zadar Zbornik: geografija, ekonomija, saobraćaj, povijest, kultura*, Jakša RAVLIĆ (ur.), Zagreb, 1964., str. 457–470.

³ Carlo Federico BIANCHI, *Zara Cristiana I*, Zara, 1877., str. 479–514.

historiografski pristup bratovštinama upravo kroz prizmu matrikula, što uvelike pridonosi boljem poznavanju svakodnevnoga religijskog i društvenog života u dalmatinskim komunama za vrijeme mletačke vladavine.⁴ K tomu, interdisciplinarni pristup promatranju bratovštinskih matrikula otkriva dinamiku i povezanost raznorodnih društvenih struktura unutar gradskih sredina, ali i između dviju jadranskih obala.⁵ Stoga će se daljnjom analizom matrikule Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru razmotriti njezina uloga, djelovanja i (ne)prilike s kojima se ona susretala tijekom 16. i 17. stoljeća.

1. Kratak povijesni prikaz razvoja pobožnosti 40-satnog klanjanja

Prema istraživanju Marija Sensija običaj pohranjivanja Presvetog oltarskog sakramenta u crkvama prvotno je uveden na anglosaksonskom području.⁶ Presveti oltarski sakrament najprije se čuvao u tzv. *euharistijskim golubicama (colombe eucaristiche)*. Riječ je o metalnoj sakralnoj posudi u obliku golubice u kojoj su se pohranjivale posvećene hostije. Na poleđini posude nalazio se otvor, pokriven poklopcem, a unutar posude nalazio se mali zlatni ili pozlaćeni spremnik za hostije. Posuda je bila izvješena iznad oltara.⁷ Kasnije dolazi do implementacije svetohraništa bilo u kamenim nišama ili u samostojećim ormarićima postavljenima na oltar. Uz svetohraništa se redovito postavljala izvješena svjetiljka,

⁴ Primjerice: Ante ŠUPUK, »Matrikula Bratovštine sv. Marije u Šibeniku iz godine 1437.«, *Arhivski vjesnik*, god. 17–18, br. 1, 1975., str. 27–66, A. ŠUPUK, »Matrikula Bratovštine Blažene Marije u šibenskom Varošu iz godine 1452.«, *Čakavska rič*, god. 6, br. 1, 1976., str. 5–34; Marijan Ivan ČAGALJ, »Matrikula Bratovštine sv. Sakramenta u župi Klis«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, god. 22, br. 1, 1980., str. 208–217; Nevenka BEZIĆ BOŽANIĆ, »Pravilnik bratovštine sv. Stjepana u Grohotama iz 1679. godine«, *Čakavska rič*, god. 21, br. 1, 1993., str. 99–111; Tonko MARUNČIĆ, »Matrikula bratovštine dubrovačkih topnika (bombardijera) u prijepisu iz 1697. godine«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 45, 2007., str. 285–318; Grozdana FRANOV ŽIVKOVIĆ, »Glagoljski matrikula sv. Jakova u Solinama (Dugi Otok) od god. 1750. do 1826.«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 51, 2009., str. 137–159; G. FRANOV ŽIVKOVIĆ, »Bratovštine (skule) župe Blažene Gospe od Luzarija u Preku na otoku Ugljanu u 18. i 19. stoljeću«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 52, 2010., str. 231–259; G. FRANOV ŽIVKOVIĆ, »Bratovština (skula) župe sv. Ivana Krstitelja u Tinju i župe sv. Petra i Pavla u Bubljanima u 18. stoljeću«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 53, 2011., str. 163–187;

⁵ Zoran LADIĆ – Zrinka NOVAK, »Matrikula bratovštine bičevalca sv. Kristofora u Rabu. Diplomatička i povijesna analiza s kritičkim prijepisom matrikule«, *Starine HAZU*, br. 64, 2012., str. 61–112; Bojan GOJA, »Matrikula zadarske bratovštine sv. Silvestra u knjižnici Houghton (MS Typ 2313) Sveučilišta Harvard«, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, br. 37/38, 2013., str. 211–215; Ivana PRIJATELJ PAVIČIĆ, »Prilog poznavanju minijatura iz matrikule dubrovačke bratovštine drvodjelaca«, *Croatica christiana periodica*, god. 37, br. 71, 2013., str. 1–22; Emil HILJE, »Matrikula bratovštine Gospe od Umiljenja i Sv. Ivana Krstitelja u Znanstvenoj knjižnici u Zadru«, *Ars Adriatica*, br. 2, 2012., str. 97–108; Zrinka PEŠORDA VARDIĆ, »"Pučka vlastela": Društvena struktura dubrovačke bratovštine Sv. Antuna u kasnom srednjem vijeku«, *Povijesni prilozi*, god. 33, br. 33, 2007., 215–236; Irena BENOVSKY, »Uloga bratovštine Sv. Duha u Trogiru u srednjem i ranom novom vijeku«, *Povijesni prilozi*, god. 32, br. 32, 2007., str. 25–60; Lovorka ČORALIĆ – Nedjeljka BALIĆ NIŽIĆ, »Iz hrvatske vojne povijesti – Croati a cavallo i Soldati Albanesi, njihova bratovština i gradivo o njezinu djelovanju od 1675. godine do sredine XVIII. stoljeća«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, god. 26, 2006., str. 71–130.

⁶ Mario SENSI, »Culto eucaristico fuori della messa«, *Il Corpus Domini. Teologia, antropologia e politica* Laura ANDREANI – Agostino PARAVICINI BAGLIANI (ur.), Firenze, 2015., str. 128.

⁷ Vidi: https://it.cathopedia.org/wiki/Colomba_eucaristica (posjet ostvaren 30. V. 2019.). Usp. Marin ŠKARIĆA, »Štovanje euharistije izvan mise od prvih stoljeća do uključivo Drugoga vatikanskog sabora«, *Crkva u svijetu*, god. 36, br. 3, 2011., str. 312.

danas poznata kao *vječno svjetlo*, koja je je vjernike podsjećala na prisutnost Gospodina Isusa Krista.⁸ Za razvoj euharistijske pobožnosti nužno je zamijetiti da su se od druge polovine 4. stoljeća vjernici uzdržavali od čestoga pristupanja pričesti. M. Škarica naveo je da je pričest postala stav osobne pobožnosti i sve se više odvajala od euharistijske žrtve.⁹ U vrijeme karolinške obnove euharistijsko slavlje sve se više počinje shvaćati kao stvar klera, a vjernici mu više-manje pasivno prisustvuju. Konačno je Četvrti lateranski koncil 1215. godine donio odredbu da svaki vjernik treba primiti sakrament euharistije barem jednom godišnje i to o Uskrsu.¹⁰

Unatoč tomu, zahvaljujući prosjačkim redovima, razvija se pred konac srednjega vijeka pobožnost pohoda Presvetom oltarskom sakramentu. M. Sensi naveo je primjer fra Cherubina iz Spoleta (1414. – 1484.), koji je zagovarao da se Presveti oltarski sakrament čuva u srebrnim piksidama i pozlaćenim svetohraništima, uz upaljene svjetiljke i ispod baldahina. Fra Cherubino također je promicao euharistijske procesije i osnivanje bratovština Presvetog sakramenta. Osnivanje bratovština preporučio je papa Pavao III. (1534. – 1549.), a konačno je njihovo osnivanje u svim biskupijama naložio papa Pio V. (1566. – 1572.), apostolskom konstitucijom *Ex debito* od 6. listopada 1571. godine.¹¹

Na tragu razvoja euharistijske pobožnosti početkom novoga vijeka započela je praksa održavanja 40-satnog klanjanja. Nužno je razlikovati dva temeljna oblika toga klanjanja. Prvi oblik 40-satnog klanjanja održavao se u spomen na sate u kojima je Kristovo tijelo bilo u grobnici, o čemu je zapisao sv. Augustin u djelu *De Trinitate*, s tim da je Kristovo tijelo bilo zatvoreno u svetohraništu (Kristov grob).¹² M. Sensi naveo je da je početkom 14. stoljeća 40-satno klanjanje bilo osobitost flagelantskih bratovština, koje su tu praksu obavljale u posljednja tri dana Velikoga tjedna. Autor je pritom u bilješci naveo da se ta praksa kod bratovštine bičevalaca u Zadru smješta u 1214. godinu, što je on osporio te naveo da je vjerojatno riječ o tiskarskoj pogrešci, s obzirom na to da se flagelantski pokret u Italiji počeo razvijati sredinom 13. stoljeća.¹³ Ipak, u hrvatskoj historiografiji bratovština bičevalaca sv. Silvestra u Zadru smatra se najstarijom,¹⁴ a slijedi joj flagelantska bratovština u Dubrovniku, utemeljena 1215. godine. O tome potvrdu nalazimo u radu Z. Ladića i Z. Novaka, koji su iznijeli kvalitetan prikaz nastanka i razvitka flagelantskoga pokreta.¹⁵ Za daljnju raspravu, međutim, nužno je uzeti u obzir da je pobožnost 40-satnog klanjanja u Zadru početkom 13. stoljeća bila vezana uz bratovštinu flagelanata sv. Silvestra, a ne uz zasebnu bratovštinu 40-satnog klanjanja.

Drugi oblik pobožnosti 40-satnog klanjanja s izloženim Presvetim oltarskim sakramentom započeo je 1537. godine u Milanu, a začetnik mu je kapucin Giuseppe Piantanida iz Ferna († 1556.). Neprekidno 40-satno klanjanje pred Presvetim oltarskim sakramentom u 16.

⁸ M. SENSI, »Culto eucaristico fuori della messa«, str. 128.

⁹ M. ŠKARICA, »Štovanje euharistije izvan mise«, str. 312.

¹⁰ Isto, str. 312–313.

¹¹ M. SENSI, »Culto eucaristico fuori della messa«, str. 128–129.

¹² Usp. Isto, str. 130, bilj. 91.

¹³ Isto, str. 130, bilj. 92.

¹⁴ Usp. Ivica HULJEV, »Kvarantore: jučer, danas, sutra«, *Prilozi povijesti otoka Hvara*, god. 13, br. 1, 2017., str. 126.

¹⁵ Usp. Z. LADIĆ – Z. NOVAK, »Matrikula bratovštine bičevalaca«, str. 62–66.

stoljeću može se smatrati apostolatom kapucinskoga reda, koji je iznikao kao odgovor na kalvinističko negiranje stvarne Kristove prisutnosti u euharistiji.¹⁶ Na zamolbu milanskih crkvenih i svjetovnih vlasti papa Pavao III. (1534. – 1549.) breveom od 28. kolovoza 1537. godine odobrio je liturgijsku pobožnost 40-satnog klanjanja, uz potpuni oprost onima koji na njoj budu sudjelovali.¹⁷ Stoga se može zaključiti da je liturgijski program pobožnosti 40-satnog klanjanja ustaljen u Katoličkoj crkvi od 1537. godine. Konačno, nakon što se pobožnost 40-satnog klanjanja ustalila u Rimu u prvoj polovici 17. stoljeća¹⁸ papa Urban VIII. (1623. – 1644.) enciklikom *Aeternus rerum Conditor* od 6. kolovoza 1623. godine službeno je uveo liturgijsku pobožnost 40-satnog klanjanja u sve crkve diljem svijeta.¹⁹

2. Prikaz matrikule Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru

Povjesničar Vitaliano Brunelli je u drugoj polovici 19. stoljeća u novinama *Il Dalmata* prikazivao matrikule zadarskih bratovština i ukratko izlagao njihovu povijest. Godine 1885. u tim je novinama ukratko prikazao matrikulu Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru. Tom je prigodom obradio statute Bratovštine 40-satnog klanjanja koji su pohranjeni u biblioteci samostana sv. Mihovila u Zadru,²⁰ dok je izvorna matrikula bratovštine iz 16. stoljeća, koja se ovdje obrađuje, pohranjena u Arhivu Zadarske nadbiskupije. U crkvi sv. Mihovila postojala je još jedna Bratovština 40-satnog klanjanja, pod titulom Svetoga Duha. Činilo ju je 12 svećenika i 25 laika.²¹ Za razliku od Bratovštine 40-satnog klanjanja u crkvi sv. Ivana Krstitelja, bratovština u crkvi sv. Mihovila obavljala je pobožnost 40-satnog klanjanja izvan Velikoga tjedna, a početci sežu u 1304. godinu, kada se ta pobožnost obavljala zbog nekog oblika zaraze u gradu.²²

Matrikula Bratovštine 40-satnog klanjanja koja se čuva u Arhivu Zadarske nadbiskupije dobro je očuvana. Dimenzije matrikule su 23 cm × 16 cm. Načinjena je kao pergamenski kodeks od 28 listova od kojih je ispisano njih 17. Vanjske korice kodeksa obložene su baršunastom tkaninom. Naslovnica knjige ukrašena je izrazito kvalitetnim reljefom uskrsloga Krista od pozlaćenoga srebra, što je moguće bio rad onodobnih zadarskih zlatara. Rubovi naslovnice ukrašeni su metalnim ornamentima, od kojih nedostaje onaj u desnom donjem rubu (Slika 1). Na poledini korica nalazi se reljefni prikaz Bogorodice s Djetetom, također visoke umjetničke kvalitete, s jednakom metalnom ornamentikom kao na naslovnici, s time da je potonja očuvana u cijelosti (Slika 2). Osobito je zanimljiv reljef Bogorodice

---

¹⁶ M. SENSI, »Culto eucaristico fuori della messa«, str. 130–131; usp. M. ŠKARICA, »Štovanje euharistije izvan mise«, str. 316–317.

¹⁷ M. SENSI, »Culto eucaristico fuori della messa«, str. 133.

¹⁸ O tome više kod: Fiorenza RANGONI GÀL, »Apparati festivi a Roma nel XVII secolo. Le Quarantore«, *Roma moderna e contemporanea*, god. 18, br. 1–2, 2010., str. 275–308.

¹⁹ »Le sacre quarantore«, <http://www.cappucciniavellino.it/storiaquarantore.pdf> (posjet ostvaren 31. V. 2019.).

²⁰ Vitaliano BRUNELLI, »Madregola della Pia Confraternita delle Quaranta Ore in s. Giovanni«, *Il Dalmata*, god. 20, br. 63, Zadar, 1885. Bratovštinu spominje fra Donat Fabijanić. Donato FABIANICH, *Storia dei Frati Minori in Dalmazia e Bossina*, Zara, 1863., 289–293.

²¹ C. F. BIANCHI, *Zara Cristiana I*, str. 503.

²² Ján Dubina navodi da je to bila epidemija kuge dok kod C. F. Bianchija stoji da je riječ o zarazi (*pestilenza*). Usp. Ján DUBINA, *I riti peculiari del triduo pasquale in Slovacchia. Storia, celebrazione, teologia*, Roma, 2012., str. 79; C. F. BIANCHI, *Zara Cristiana I*, str. 503. O historiografiji o epidemiji kuge vidi rad: Gordan RAVANČIĆ, »Historiografija o epidemiji Crne smrti s polovice 14. stoljeća«, *Povijesni prilozi*, br. 33, 2007., str. 195–213.

jer ju je umjetnik prikazao kao dojilju (grč. *galaktotrophousa*; lat. *Virgo lactans* ili *Maria lactans*).

Sl. 1. Naslovnica matrikule Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru
Izvor: HR-AZDN-Matrikula

Sl. 2. Poledina matrikule Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru
Izvor: HR-AZDN-Matrikula

Zavidna razina umjetničkoga ukrašavanja matrikule Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru ukazuje na važnost toga povijesnog dokumenta u vremenu njegova nastajanja, s obzirom na to da se kapitulima koji su sadržani u matrikuli uređivao cjelokupan karakter djelovanja bratovštine. Matrikula Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru sadrži 12 kapitula, čiji prijepis se donosi u prilogu radu (Prilog 1), a pisana je talijanskim dijalektom *veneto*. Matrikula je nastala u drugoj polovici 16. stoljeća u vrijeme mletačkoga dužda Nicolò da Ponte (1578. – 1585.) dok je zadarski knez bio Zan Battista Michiel, koji je svečano potvrdio kapitule Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru dana 12. svibnja 1585. godine.²³

---

²³ *Matrikula*, fol. 5r.

3. Povijesne crtice o Bratovštini 40-satnog klanjanja u Zadru

Carlo Federico Bianchi navodi da je Bratovština 40-satnog klanjanja u Zadru bila laička bratovština poznata pod titulom *quarantore* i *Coena Domini*, a da joj početci sežu od davnina u okrilju crkve sv. Silvestra, u blizini gradskih vrata koja su vodila prema kopnu (*terraferma*).²⁴ C. F. Bianchi tvrdi da je crkva sv. Silvestra porušena u prvoj polovici 16. stoljeća zbog izgradnje nove fortifikacije.²⁵ Međutim, Ivo Petricioli dokazao je da je ona zapravo bila napuštena i ruševna. Naime, uz crkvu sv. Silvestra bila je povezana bratovština bičevalaca koja datira iz 1214. godine, a koja je 1412. godine preselila u crkvu sv. Tome u središtu grada, neposredno uz samostan sv. Krševana, kasnije nazvanu sv. Silvestra, upravo po spomenutoj bratovštini flagelanata, uz koju se u tom razdoblju veže pobožnost 40-satnog klanjanja.²⁶ Vlado Cvitanović navodi da je bratovština sv. Silvestra dobila privilegij 40-satnog klanjanja vjerojatno pri koncu 12. stoljeća, a da se ta služba u Zadru obavljala gotovo tri stoljeća prije negoli je započela u Italiji.²⁷ U radu Jána Dubine izrijekom se navodi da se ta »pobožnost prakticirala u crkvi sv. Silvestra u Zadru prije 1214. godine u posljednja tri dana Velikoga tjedna«²⁸. No, Cvitanovićeve i Dubinove zaključke nužno je uzeti s dozom opreza, tim više što se u njihovim radovima ne navode nikakvi izvori koji bi potvrdili iznesene tvrdnje, a kako je već naglašeno, Crkva je tek 1537. godine definirala klasičan oblik pobožnosti 40-satnog klanjanja.

Ipak, pobožnost 40-satnog klanjanja (*kvarantore*) u Zadru ima dugu tradiciju, štoviše Zadar se može smatrati jednim od izvorišta štovanja Presvetog oltarskog sakramenta.²⁹ Svjedočanstva o tome zapisana su u djelima mnogih poznatih zadarskih kroničara i crkvenih dostojanstvenika od 14. do 18. stoljeća.³⁰ U oporuci nekoga Dobre iz 1270. godine spominje se 40-satno klanjanje tijekom Velikog tjedna (*Hebdomada dolorosa*) u crkvi sv. Silvestra.³¹ Nejasno je, međutim, otkad sežu početci same Bratovštine 40-satnog klanjanja s obzirom na to da je prakticiranje pobožnosti *kvarantore* nedvojbeno bilo vezano uz crkvu sv. Silvestra i bratovštinu flagelanata barem do početka 15. stoljeća.

U napuštenu crkvu sv. Silvestra, zbog osmanske opasnosti, a dukalom mletačkoga dužda Pietra Landa od 30. lipnja 1541. godine, određeno je da usele franjevci trećoredci, koji su proširili crkvu i promijenili joj titulara. Posvetili su je sv. Ivanu Krstitelju, prema titularu njihove male crkve u predgrađu, koja i danas stoji na području moderne župe sv. Ivana Krstitelja u Zadru, kojom upravljaju franjevci trećoredci.³² U obnovljenoj crkvi sv. Silvestra, odnosno

²⁴ C. F. BIANCHI, *Zara Cristiana I*, str. 497–498.

²⁵ *Isto*, str. 498. O izgradnji zadarskih utvrda tijekom 16. stoljeća vidi: Andrej ŽMEGAČ, »Zadarske utvrde 16. stoljeća«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, br. 27, 2003., str. 107–118; Pavaša VEŽIĆ, »Vrata Michele Sanmichelija u Zadru«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, br. 29, 2009., str. 93–106.

²⁶ O bratovštinama flagelanata vidi kod: Z. LADIĆ–Z. NOVAK, »Matrikula bratovštine bičevalaca«, str. 62–66; Irena BENOVSKY, »Bratovštine u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima«, *Croatica christiana periodica*, god. 22, br. 41, 1998., str. 139–140.

²⁷ V. CVITANOVIC, »Bratovštine grada Zadra«, str. 462.

²⁸ J. DUBINA, *I riti peculiari del triduo pasquale in Slovacchia*, str. 79.

²⁹ Usp. Ivica HULJEV, »Kvarantore: jučer, danas, sutra«, *Prilozi povijesti otoka Hvara*, god. 13, br. 1, 2017., str. 126.

³⁰ Usp. C. F. BIANCHI, *Zara Cristiana I*, str. 499–501.

³¹ ...*et hoc pro expensis Orationum XL Horarum in Hebdomada Dolorosa in Capella s. Sylvestri ad muros arcis*. C. F. BIANCHI, *Zara Cristiana I*, str. 499.

³² Usp. Ivo PETRICIOLI, »O položaju kuće kralja Ludovika Anžuvina i crkve sv. Silvestra u Zadru«, *Starohrvatska prosvjeta*, god. 3, br. 15, 1985, str. 126.

sv. Ivana Krstitelja, 1585. godine zaživjela je Bratovština 40-satnog klanjanja u Zadru. Za sigurno je ta bratovština postojala i ranije s obzirom na to da se u tekstu matrikule navodi da je ona ponovno ustanovljena (*novamente instituita*).³³ Stoga, o postojanju Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru može se sa sigurnošću govoriti od druge polovice 16. stoljeća.

4. Ustroj i temeljne uredbe Bratovštine 40-satnog klanjanja prema kapitulima matrikule

Ponovna ustanova Bratovštine 40-satnog klanjanja uslijedila je nakon što je papa Grgur XIII. (1572. – 1585.) ponovno udijelio privilegij 40-satnog klanjanja crkvi sv. Ivana Krstitelja u Zadru. Zbog toga su se na dan sv. Jurja 1583. godine okupili u refektoriju franjevac trećoredaca fra Felice, provincijal trećoredaca, zadarski plemić Pompej Grisogono i građanin Emilio Benvenuto kako bi nanovo ustanovili Bratovštinu 40-satnog klanjanja te definirali njezine kapitule.³⁴ Konačno, matrikula je ugledala svjetlo dana 23. travnja 1585. godine, a u ime Mletačke Republike potvrdio ju je 12. svibnja 1585. godine zadarski knez Gianbattista Michiel.³⁵

Matrikula bratovštine sadrži 12 kapitula kojima su uređena prava i obveze njezinih članova. Analiza bratovštinskih kapitula jasno pokazuje isključivo duhovnu, odnosno pobožnu narav te bratovštine. Razvidno je iz prvoga kapitula da su članovima bratovštine mogli biti oni pojedinci koji su bili spremni obvezati se na obdržavanje visoke kršćanske i moralne razine u svakodnevnom životu. Ponajprije se to odnosilo na odsutnost psovke i bilo koje vrste vrijeđanja Božjega imena, imena Blažene Djevice Marije i svetaca. Ako bi koji član bratovštine *per l'imperfettione sua* ipak sagriješio protiv te uredbe, bio je dužan na koljenima izmoliti tri Očenaša, tri Zdravomarije i tri Slavaocu te platiti bratovštini milodar koji bi mu u znak kazne odredili njezini predsjednici.³⁶ Nadalje, članovi bratovštine obvezali su se živjeti u miru sa svima, napose s bratimima, a u slučaju mogućih razmirica bratime su mirili za to posebno odabrani članovi bratovštine, koji su se nazivali *compositori della pace*.³⁷ Ta služba pomiritelja svojevrsna je osobitost Bratovštine 40-satnog klanjanja jer se ne nalazi pod zasebnim pojmom u matrikulama ostalih laičkih bratovštinama u Zadru. Usto se za članstvo u bratovštini, za razliku od drugih laičkih bratovština na području Zadarske nadbiskupije, nije plaćala članarina niti se bilježi bilo koji oblik ekonomskog poslovanja bratovštine,³⁸ a k tomu se u dokumentu ustanove za bratovštinu rabi izraz *compagnia* (udruženje; društvo),³⁹ što je svojevrsna osobitost jer se u nazivima drugih zadarskih bratovština iz toga razdoblja najčešće rabe izrazi *bratovština*, *skula*, *frataglia*, *confraternità* i slično.

Dana 25. ožujka 1596. godine članovi bratovštine balotažom su izglasali predsjednicima bratovštine ovlast izbora četrdesetorice upravitelja kako slijedi: desetorice iz redova sve-

---

³³ *Matrikula*, fol. 1r.

³⁴ *Isto*, fol. 1r–v.

³⁵ *Isto*, fol. 5r.

³⁶ *Isto*, fol. 2r.

³⁷ *Isto*, fol. 2r–v.

³⁸ Usp. G. FRANOV ŽIVKOVIĆ, »Bratovštine (*skule*) župe Blažene Gospe od Luzarija«, str. 239.

³⁹ *Matrikula*, fol. 1r.

ćenstva i redovništva, petnaestorice iz redova plemstva i petnaestorice iz redova zadarskoga građanskoga staleža. Njihova uprava trajala je pet godina nakon čega bi se birala nova uprava četrdesetorice po istom ključu, a između njih su se svake godine birala trojica predsjednika i članovi ostalih administrativnih tijela bratovštine. Ako se netko od članova uprave ne bi pojavio na skupštini bratovštine, bio je kažnjen novčanim iznosom od 20 soldi. U slučaju smrti nekoga od članova četrdesetorice, predsjednici su polagali pravo izbora novog člana na mjesto umrloga.⁴⁰

Redovita godišnja skupština bratovštine uvijek se održavala na dan sv. Jurja, s obzirom na to da je na taj dan bratovština nanovo utemeljena, u refektoriju samostana franjevača trećoredaca uz crkvu sv. Ivana Krstitelja. Skupština je započinjala zazivom Duha Svetoga, kako je razvidno iz obrasca na koricama matrikule.⁴¹ Članovi bratovštine birali su na taj dan trojicu predsjednika i ostale službenike.⁴² Upravni ustroj činili su: trojica predsjednika, tri pomiritelja, osmorica ili desetorica raspoređivača klanjatelja (*compartitori* ili *guardiani delle ore*), pisar i dva glasnika (*nunzij*), kako je to već iznio V. Brunelli u svom članku.⁴³ Za valjanost skupštine bio je potreban kvorum od minimum 30 članova bratovštine.⁴⁴ Ako bi izabrani predsjednik bratovštine odbio službu, bio je dužan platiti kaznu od 40 soldi.⁴⁵ Ako bi imenovani pomiritelj (*compositore della pace*) odbio službu, plaćao je bratovštini milostinju u iznosu od 20 soldi.⁴⁶ Pisar (*scrivano*) imao je obvezu držati kod sebe dvije knjige. U jednu je upisivao imena svih članova bratovštine, koju su sačinjavali muškarci i žene. Iako su žene mogle biti članice bratovštine, one nisu sudjelovale u njezinim upravnim tijelima.⁴⁷ U drugu knjigu zasebno je upisivao imena odabranih predsjednika i ostalih službenika na godišnjoj skupštini, kao i prihode i rashode bratovštine.⁴⁸ Nije poznato jesu li te knjige do danas sačuvane jer je u Arhivu Zadarske nadbiskupije pohranjena samo matrikula bratovštine. Bratovština je odabirala dvojicu glasnika (nuncija), a ako su odbili službu plaćali bi 12 soldi. Dvojica glasnika imala su obvezu pozivati bratime na godišnju skupštinu i izvijestiti ih o smrti članova bratovštine, potaknuti ih na sudjelovanje kod sprovoda i pobrinuti se za prikupljanje misne milostinje na nakanu spasenja njihovih duša.⁴⁹ Izgledno je da sudjelovanje kod sprovoda i prikupljanje misne milostinje za mise zadušnice preminulih članova nije bilo obvezatno. Iz toga je razvidno da ovdje nije riječ o klasičnoj laičkoj bratovštini s obzirom na to da se u kapitulima ostalih

⁴⁰ *Isto*, fol. 8r.

⁴¹ Obrazac je prilijepljen na unutarnjoj strani stražnje korice matrikule, a na njemu je zapisano: *Nella Congregazione delle 40. ore. Veni Sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium: et tui amoris in eis ignem accende. Emitte Spiritum tuum, et creabuntur. Et renovabis faciem terrae. Oremus. Deus, qui corda fidelium Sancti Spiritus illustratione docuisti: da nobis in eodem Spiritu recta sapere, et de ejus semper consolatione gaudere. Per (Christum Dominum nostrum. Amen). Agimus tibi gratias, Omnipotens Deus, pro universis beneficiis tuis: qui vivis et regnas in Saecula Saeculorum. Amen. Matrikula*, neoz. folij.

⁴² *Isto*, fol. 2v.

⁴³ V. BRUNELLI, »Madregola«, *Il Dalmata*, br. 63.

⁴⁴ *Matrikula*, fol. 3r.

⁴⁵ *Isto*, fol. 3v.

⁴⁶ *Isto*, fol. 3v.

⁴⁷ Usp. Vilma PEZELJ, »Žene u bratovštinama srednjovjekovnih dalmatinskih gradova«, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 47, br. 1, 2010. str. 155–173.

⁴⁸ *Matrikula*, fol. 4r.

⁴⁹ *Isto*, fol. 3v–4r.

gradskih bratovština izrijekom određuje iznos za sprovednu milostinju bratima, a nazočnost na pogrebu je obvezna dok je kod Bratovštine 40-satnog klanjanja više fakultativne naravi.⁵⁰ Ipak, određeno je da se svi članovi Bratovštine okupe jednom godišnje u crkvi sv. Ivana Krstitelja, na dan nakon Dušnog dana, gdje se slavila jedna misa (*Messa Generale*) za duše svih pokojnih bratima i sestara bratovštine. U slučaju neopravdanog izostanka s te mise, članovi su plaćali kaznu od 2 solda.⁵¹

Za razliku od ostalih pobožnih laičkih ili obrtničkih bratovština, Bratovština 40-satnog klanjanja nije raspolagala većim novčanim prihodima jer je njezino temeljno djelovanje bilo omeđeno trajanjem Velikog tjedna, odnosno od mise Večere Gospodnje do Uskrsa. Osim te obveze i godišnje skupštine u matrikuli se ne spominju druge aktivnosti bratovštine. Ono malo novca, srebrnine i ostaloga što je bilo u vlasništvu bratovštine čuvalo se u blagajni s trima ključima, a blagajna se čuvala na mjestu koje bi odredili predsjednici.⁵²

Narav bratovštine nužno je sagledati kroz prizmu održanja, očuvanja i ustaljenog redosljeda obavljanja pobožnosti *kvarantore*. Pobožnost 40-satnog klanjanja održavala se nakon procesije s Presvetim oltarskim sakramentom na Veliki četvrtak, nakon mise Večere Gospodnje u katedralnoj crkvi sv. Stošije, i trajala je sve do podneva Velike subote, kada bi se na zvuk zvona svečano zapjevala Slava, a na vratima crkve sv. Ivana Krstitelja bi se blagoslovio narod.⁵³ Dužnost svakoga pojedinog člana bratovštine bila je obdržavati jednosatno molitveno bdijenje pred izloženim Presvetim otajstvom u crkvi sv. Ivana Krstitelja prema točno određenom rasporedu. Raspored s naznačenim imenima pojedinih članova bratovštine i urom klanjanja koju imaju obdržati sastavljao se na nedjelju Muke Gospodnje ili Cvjetnicu. Član bratovštine, koji je bio zadužen za molitvu euharistijskog klanjanja tijekom jednog sata, bilo po danu bilo po noći, morao je biti nazočan u crkvi sv. Ivana Krstitelja dok su se ostali članovi i građanstvo mogli priključiti klanjanju prema vlastitom nahođenju.⁵⁴ Za raspored i opis članova bratovštine u red euharistijskog klanjanja u trajanju od 40 sati bila su zadužena osmorica ili deseterica članova bratovštine (*compartittori e guardiani*). Njih se odabiralo na godišnjoj skupštini, a ako bi odustali od službe plaćali su bratovštini milostinju u visini 20 soldi.⁵⁵

Godine 1627. trojica predsjednika bratovštine bili su don Ivan Marija Mondini, kavaljer Jeronim Fanfogna⁵⁶ i dr. Franjo Lovatello. Razvidno je da se okupljanje članova Bratovštine 40-satnog klanjanja u to doba razvodnilo pa je u veljači iste godine donesena uredba da se na dan kada to objave propovjednici u katedralnoj crkvi sv. Stošije, sv. Dominika i sv. Frane u Zadru, na zvuk zvona crkve sv. Ivana, imaju okupiti na skupštinu svi članovi bratovštine, pod kaznom od 2 solda za one koji se ne pojave.⁵⁷ Na Veliki četvrtak dužnost

---

⁵⁰ Usp. G. FRANOV ŽIVKOVIĆ, »Bratovština (*skula*) župe sv. Ivana Krstitelja«, str. 169.

⁵¹ *Matrikula*, fol. 4v–5r.

⁵² *Isto*, fol. 4v.

⁵³ C. F. BIANCHI, *Zara Cristiana I*, str. 501.

⁵⁴ *Matrikula*, fol. 4r–v.

⁵⁵ *Isto*, fol. 4r.

⁵⁶ Zadarski plemić Jeronim Fanfogna imenovan je kavaljerom svetoga Marka 10. prosinca 1623. godine. Lovorka ČORALIĆ, »Zadrani – kavaljeri svetoga Marka (XVII. stoljeće)«, *Radovi Zavoda za povijesnu znanost HAZU u Zadru*, br. 49, 2007., str. 344.

⁵⁷ *Matrikula*, fol. 5v.

članova bratovštine bila je pojaviti se u crkvi sv. Ivana na molitvenom bdijenju, prema utvrđenom rasporedu, te prikupljati milostinju po gradu jer bratovština nije raspolagala nikakvim drugim prihodima. U tu svrhu donesena je uredba da se glasovanjem odredi šestoricu članova bratovštine o tom poslu. Dana 6. ožujka 1627. godine fra Pelegrin Rolović, jedan od predsjednika bratovštine, izvijestio je o dekadenciji i mogućem gašenju bratovštine zbog neredovitosti obdržavanja obveza bratovštinskih članova.⁵⁸ Stoga su donesena tri nova kapitula. U prvom kapitolu povećan je iznos kazne za odbijanje službe predsjednika bratovštine. Ako bi izabrani član predsjedništva bratovštine odbio službu, morao je platiti kaznu od 4 dukata, a notar bratovštine nije bilježio odreknuće dok se u bratovštinsku blagajnu ne uplati određeni iznos. U suprotnom notar je morao iz vlastitih novčanih sredstava namiriti kaznu. Drugim kapitulom izmijenjeno je pravilo u slučaju smrti nekoga člana bratovštine. Od 1627. godine svaki bratim i sestra bili su dužni uplatiti 4 solda u slučaju smrti nekoga člana bratovština od kojega se iznosa polovica uplaćivala za tihe mise zadušnice, a polovica za kupovinu svijeća za procesiju na Veliki četvrtak. O tome su brigu vodili glasnici (nunciji), koji su morali osobno namiriti sredstva koja ne bi bila uplaćena u tu svrhu.⁵⁹ Konačno, treći kapitul regulirao je pitanje službe glasnika (nuncija). Ako se izabrani glasnici ne bi htjeli prihvatiti te službe, određeno je da ih se na to može prisiliti odredbom svjetovnoga sudca, a izbor glasnika prepušten je zadarskim obrtnicima i varošanima (*borghesani*). Nove odredbe potvrdio je 5. ožujka 1627. godine zadarski kapetan Piero da Mosto.⁶⁰ Unatoč tim izmjenama kapitula i kasnije se bilježe poteškoće oko okupljanja bratovštine i izbora nove uprave i ostalih službi. Primjerice, 1. ožujka 1643. godine, kada su predsjednici bratovštine bili Petar Bartolazzi, Jeronim Lantana i fra Ivan Bakedić, zbog toga su donesene nove odredbe. U prvom redu određeno je da izabrani predsjednici bratovštine mogu ponovno biti birani na istu službu tek nakon isteka vremenskoga roka od deset godina, osim ako se dobrovoljno ne nominiraju za izbor. Nadalje, zbog velikoga broja građanstva koje je u Velikom tjednu, osobito na Veliki četvrtak i Veliki petak, nazočilo 40-satnom klanjanju malena crkva sv. Ivana Krstitelja nije mogla primiti toliko mnoštvo, što je onda uzrokovalo nemire i mrmljanja u gradu.⁶¹ Stoga je određeno da predsjednici bratovštine organiziraju svakoga trećeg tjedna u mjesecu prikupljanje milostinje u gradu za natkrivanje prostora ispred crkve sv. Ivana Krstitelja (*per coprire quel spatio di luoco ch'è avanti la porta Maggiore della predetta Chiesa di S. Zuanne come s'estende il recinto del Muro basso, che al presente nel medesimo luoco si vedi*).⁶² Zasigurno je pitanje izbora predsjednika i njihova odreknuća od službe dijelom bilo uzrokovano tim poteškoćama pa se 8. ožujka 1643. godine odredilo da u slučaju odreknuća predsjednika bratovštine na njegovo mjesto bude automatizmom postavljen onaj član koji je imao najveći broj glasova nakon izabranog predsjednika koji se odrekao službe.⁶³

Usto, kako je već izvijestio V. Brunelli, početkom 17. stoljeća došlo je do spora između franjevac trećoredaca i uprave bratovštine, kojoj su tada na čelu bili svećenik Vincenzo

⁵⁸ *Isto*, fol. 6v.

⁵⁹ *Isto*, fol. 7r.

⁶⁰ *Isto*, fol. 7r–v.

⁶¹ *Isto*, fol. 9v–10r.

⁶² *Isto*, fol. 10r.

⁶³ *Isto*, fol. 10v–11r.

Metropoli, Angelo Ferra i Šimun Lovatello. Potonji su tražili da se 40-satno klanjanje ubuduće održava u drugoj, vjerojatno prostranijoj, crkvi, no do toga ipak nije došlo.⁶⁴ Usto se bratovština sukobila s franjevcima trećoredcima o pravu nošenja Presvetog oltarskog sakramenta u procesiji na Veliki četvrtak. Članovi bratovštine tvrdili su da to pravo pripada svećeniku koji je izabran za predsjednika bratovštine, dok su trećoredci tvrdili da je to pravo pridržano provincijalu njihova reda. Konačno, terminacijom generalnog providura Andrije Vendramina od 22. ožujka 1644. godine potvrđeno je to pravo izabranom svećeniku predsjedniku bratovštine.⁶⁵

Za valjanost izbora nove četrdesetorice upravitelja bratovštine određen je 30. ožujka 1632. godine kvorum od minimalno 24 člana stare uprave. Ako se kojim slučajem u vrijeme izbora ne bi moglo ostvariti kvorum, predsjednici su imali ovlast pridružiti druge članove bratovštine broju upravitelja radi postizanja minimalnoga kvoruma isključivo za izbor četrdesetorice novih upravitelja. Ta je odredba donesena s 33 glasa *za* i 3 *protiv*, a predsjednici bratovštine bili su tada don Antun Gencini, primicerij zadarskog kaptola, plemić Cedolin Cedolini i građanin Jerolim Borgo.⁶⁶ Prema tim naputcima na skupštini bratovštine održanoj 26. ožujka 1645. godine odabrana je nova uprava od četrdeset članova, čija se imena tablično prikazuju (Tablica 1).

Tablica 1. *Popis četrdesetorice članova uprave bratovštine iz 1645. godine*

Izvor: HR-AZDN-52, *Varie/Razno*, Matrikula Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru, fol. 13r-v

Svećenici	Plemići	Građani
don Pavao Pupić	Cedulin Cedolini	Jerolim Borgo
don Julije di Marchi	Petar Fanfogna	dr. Ivan Soppe
don Marko Dredešić	dr. Jerolim Grisogono	dr. Bartolomej di Marchi
arhiprezbiter Valerio Ponte	dr. Jerolim Soppe	Franjo di Marchi
arhidakon Alvisè Civalelli	Petar Bertolazzi	dr. Nikola Ventura
fra Marko Marčić	dr. Jerolim Bertolazzi	Marko di Marchi
fra Antun Mihić	dr. Šimun Ljubavac	Markantun Lantana
fra Ivan Bakudić	dr. Petar Detrico	Bernard Borgo
fra Antun Bilajević	Jerolim Grisogono p. Šimuna	dr. Ivan Kašić
fra Bernard Mihić	dr. Jerolim Girardini	Jakov Califfi
	Jerolim Spingaroli	Bastian Buco
	Jerolim Grisogono p. kavaljera Jakova	Batista Zapić
	kavaljer Ivan Grisogono	Aleksandar Zaccaria
	Franjo Ferra	Pavao Bonaldi
	Donat Civalelli	Petar Mori

⁶⁴ V. BRUNELLI, »Madregola«, *Il Dalmata*, br. 63.

⁶⁵ *Matrikula*, fol. 11r–12r.

⁶⁶ *Isto*, fol. 12r–13v.

O važnosti procesije s Presvetim oltarskim sakramentom ulicama grada do crkve sv. Ivana Krstitelja, u kojoj se obavljala pobožnost 40-satnog klanjanja, zorno svjedoči činjenica da su u njoj sudjelovali najviđeniji članovi svih crkvenih i svjetovnih društvenih struktura.⁶⁷ Razvidno je iz popisa da su mnogi od zadarskih plemića, koji su bili članovi Bratovštine 40-satnog klanjanja, kao i njihovi potomci, kasnije imenovani kavaljerima sv. Marka.⁶⁸ V. Brunelli navodi da posljednji dokument u matrikuli datira iz 3. travnja 1683. godine i govori o dekadenciji bratovštine,⁶⁹ ali se to odnosi na statut pohranjen u biblioteci samostana sv. Mihovila.⁷⁰ Međutim, u matrikuli koja je pohranjena u Arhivu Zadarske nadbiskupije posljednji akt datira iz 17. prosinca 1673. godine, kada su predsjednici bratovštine bili fra Nikola Vujić, Franjo Bartolazzi, pok. Petra, i Franjo Franceschi, a u njemu se raspravlja o izboru na mjesto predsjednika svjetovnih svećenika, koji su u tom slučaju bili dužni sudjelovati u troškovima održavanja 40-satnog klanjanja iz vlastitih prihoda. Ako bi odbili, bili bi smijenjeni s mjesta predsjednika.⁷¹

Unatoč očitoj dekadenciji Bratovštine 40-satnog klanjanja (u upravnom smislu) koncem 17. stoljeća, ona je početkom 18. stoljeća i dalje opstojala, što je razvidno iz zapisa na posljednjoj stranici matrikule od 28. ožujka 1709. godine, kada se u svojstvu predsjednika bratovštine navode zadarski plemić Donat Civaletti i građanin Inocent Rotta.⁷² Konačno, u djelu Donata Fabijanića navedeno je da su franjevci trećoredci 1773. godine tu pobožnost premjestili iz crkve sv. Ivana Krstitelja u crkvu sv. Mihovila u Zadru gdje se održala sve od 1832. godine, kada je prenesena u istoimenu crkvu nanovo uspostavljene Župe sv. Šimuna u Zadru.⁷³

Zaključak

Raščlamba matrikule Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru pokazuje da je pobožnost tzv. *kvarantore* ili euharistijskog klanjanja od mise Večere Gospodnje na Veliki četvrtak do podneva Velike subote bila ukorijenjena u zadarskoj liturgijskoj tradiciji paralelno s počecima klasičnoga oblika te pobožnosti u 16. stoljeću. Pobožnost 40-satnog klanjanja prvo je bila povezana s Bratovštinom flagelanata u crkvi sv. Silvestra u Zadru, da bi se tijekom 16. stoljeća oformila Bratovština 40-satnog klanjanja uz istu crkvu pod drugim titularom, onom sv. Ivana Krstitelja, a pod paskom zadarskih franjevaca trećoredaca. Specifičnost te bratovštine očituje se u vremenski omeđenom djelovanju bratima unutar bogoslužja Velikog tjedna. Upravno tijelo bratovštine bilo je sastavljeno od pripadnika svećenstva, plemstva i građanstva u Zadru iz čega se da zaključiti da je pobožnost 40-satnog klanjanja u gradu tijekom Velikog tjedna bila od iznimnog značenja za njegov religijski život, o čemu zorno svjedoči brojna nazočnost i aktivni upliv svih društvenih staleža u ob-

⁶⁷ Primjerice, 1645. godine spomenuti su zadarski nadbiskup Bernard Florio (1642. – 1656.), zadarski knez Petar Corner, zadarski kapetan Julije Savorgnan, generalni providur konjaništva u Dalmaciji Ivan Franjo Zorzi i *sav narod. Matrikula*, fol. 11v.

⁶⁸ Usp. L. ČORALIĆ, »Zadrani – kavaljeri svetoga Marka«, str. 339–354.

⁶⁹ V. BRUNELLI, »Madregola«, *Il Dalmata*, br. 63.

⁷⁰ Usp. V. CVITANOVIĆ, »Bratovštine grada Zadra«, str. 462, bilj. 47.

⁷¹ *Matrikula*, fol. 15r–17r.

⁷² *Isto*, neoznačen folij.

⁷³ Donato FABIANICH, *Storia dei Frati Minori in Dalmazia e Bossina*, Zara, 1863., str. 297.

državanju *kvarantora*. Kao i u slučaju drugih vjerskih bratovština na području grada Zadra u razmatranom razdoblju, bratovštinske odredbe i izmjene statuta uvijek su potvrđivale svjetovne i crkvene vlasti. Konačno, bogata tradicija euharistijske pobožnosti 40-satnog klanjanja tijekom Velikog tjedna u Zadru u prošlosti poticaj je na promišljanje o njezinoj mogućoj obnovi u naše vrijeme.

Prilog 1. Prijepis kapitula matrikule Bratovštine 40-satnog klanjanja

Izvor: HR-AZDN-52, *Varie/Razno*, Matrikula Bratovštine 40-satnog klanjanja u Zadru, fol. 1r-5r

(fol. 1r) Nel nome di X(rist)o. Amen. L'anno della sua gloriosa Natività 1585. Adi 23 di Aprile. Nel tempo del Ser(enissi)mo Principe, et del Ecc(ellentissi)mo Sig(no)r Sig(n)or nostro, il Sig(n)or Nicolo da Ponte per la Iddio gra(tia) inclito Dose, di Venetia. Nel Regimento del Clariss(i)mo Sig(n)or Zan Battista Michiel per la Ser(enissi)ma Ducal Sig(no)ria di Venetia, Conte di Zara et suo distretto.

A laude, et Gloria del omnipotente Sig(no)r Iddio Creator nostro, et della Gloriosiss(i)ma Vergene Maria Advocata nostra, et delli Gloriosi S(an) Gioanni Bap(tis)ta et S(an) Gioanni Evangelista et di m(iser) S(an) Marco Evangelista.

Essendo novamente instituita la devotiss(i)ma Compagnia delle 40 hore nella Chiesa di S(an) Gioanni Baptista delli R(everen)di Padri del terzo ordine di S(an) Francesco, con bonissimo ordine, e sancta devotione, per impetrar doni, beneficcij, e celesti gratie dal nostro Signor Iddio et accioche ogni giorno piu accresca la devotione ne i fedeli essendo tal confraternità indulta e adottata di gran Tesori spirituali novam(en)te concessi dalla Santità del Sommo Pontefice (fol. 1v) Gregorio XIII: Si congregono la maggior parte delli Confratelli descritti nel libro, et radunati insieme il giorno di S(an) Gregorio l'anno della nostra salute del 1583. nel Refettorio delli detti Re(veren)di Padri fù da tutti concluso, balottato, et ottenuto, Che li sotto s(crit)ti Tre del n(umer)o di Governat(o)ri cioè è Il R(everen)do Padre fra Felice Ministro della detta Religione, et il Mag(nifi)co Sig(n)or Pompeo Grisogono Nobile, et il sp(ettan)te m(ese)r Emilio Benvenuto Cittadino di questa Città di Zara, possano, et vagliano poner Capitoli, Statuti, e ordinationi pertinenti et utili alla ditta Compagnia, con li quali si potesse regular et mantener la ditta Compagnia da alchuni Administratori in si lodevol et santa devotione, percioche puoco giovarebbe far Statuti et ordinationi, se non vi fossero Ministri che li mandassero ad essecutione, perिल्che. Invocato prima il Nome Santiss(i)mo del S(ign)or Iddio n(ost)ro Cr(e)atore, dal qual ogni bern dipende, et col favor della Gloriosa Vergene Maria, et di S(an) Gioanni Batt(ist)a posero l'infras(crit)ti Cap(ito)li, visti, letti, et ben (fol. 2r) intesi da tutti balottati et ottenuti, li qual ditti Cap(ito)li sono stati letti, et revisit dal Clar(issi)mo Sig(n)or Zan Batt(ist)a Michiel Dig(nissi)mo Conte di q(u)esta Città, admessi, confermati, et sottoscritti di sua mano.

Et Primo

Che alchuno della Compagnia, sia chi esser si vuole non ardisca biastemar il Sanctiss(i)mo Nome del Signor Iddio, ne della Regina del Cielo Gloriosa Vergene Maria, ne delli

suoi Sancti, et Sancte, et ogni volta che per l'imperfettione sua cadesse in simil errore sia tenuto dir in ginochioni tre Paternostri, et tre Ave Marie, et pagar l'offerta, quanto sarà condannato dalli Presidenti.

Secondo

Che ogn'uno cerchi di haver nel cuore e nelle opera scolpita la Sancta pace, et non tenir alchun per inimico, et accadendo che vi fusse qualche inimicitia fra li Confratelli, li compositori di pace [quali a questo offitio saranno eletti] cerchino per Carità di ammonirli, exortarli, placarli, unirli e pacificarli, (fol. 2v) piu presto che sia possibile, atioche la pace, et unità sia mantenuta fra tutti, li confratelli in si lodevol et devote Compagnia.

Terzo

Che il giorno di S(an) Gregorio li Pressidenti convochino tutti li Confratelli alla congregatione nel luoco sopradetto, delli Reverendi Padri per muttar li officij delli Pressidenti, et ufficiali, et a quelli che toccherà, si contention amorevolm(en)te far l'uffitio loro, per Charità, et con pace.

Quarto

Che per la Dominica dell'Olivo tutti li Fradelli descritti siano messi in bollettini, et cavati fuori per ordine, per far l'oratione delle 40 hore, il Giovedi Sancto principiando, doppo fatta la processione del Sanctissimo Sacram(en)to nel Sancto Sepulchro da Giovedi Sancto di sera, il qual sia accompagnato dalli Confratelli con candelle, overo torze accese, et faccino quella offerta alla banca quanto parera a cadauno, atioche con quella tal offerta, si possi pagar cere, et alter cose necessarie per la (fol. 3r) ditta Compagnia, et ogn'uno delli quaranta quietamente facci per una hora continua la sua oration al Signor Iddio, accompagnato di tanti quanti voranno far quella hora che a lui toccara.

Quinto

Che nel far la congregatione siano convocati tutti li Fratelli quali si trovaranno nella Città, et non vi essendo tutti radunnati, almeno trenta, possi far et trattar quanto bisognara per la ditta Compagnia, et quello che la maggior parte di loro otterrà sia fermo, et vallido.

Sexto

Che siano eletti Tre Presidenti per l'anno futuro dalli predecessor di qual stato o conditione che parera a loro, li qual habbiano autorità di far e aggittar quanto bisognara a nome de tutta la Compagnia, et siano balottati 9 dalli congregate, et quelli che scoderanno più balotte in favore rimangano Tre Presidenti et Administrattori (fol. 3v) et parendo alla Compagnia che l'offitio delli Pressidenti qual saranno sia stato bono, et sufficiente a bossoli, et balotte sia confermato per un'altro anno o quanto parera alla Compagnia, et reffudando tal charico, sianno obligati cadaun di loro pagare soldi 40 in augumento di Carità alla Compagnia.

Septimo

Sianno eletti Tre Composittori di pace de qual stato e conditione che parera alla Compagnia, li qual sianno obligati, per Charità, deguiettar, pacificar, accorder, et unir, le inimicitie de fratelli, et reffudando tal caricho, paghino per cadauno soldi 20 alla Compagnia per Elemosina.

Ottavo

Che sianno eletti 8 overo 10 Compartittori e Guardiani delle hore deputati alla Oratione delle 40 hore li qual per Carità habbino Cargo di distribuir le hore a chi per bollettini sara toccata, et far (fol. 4r) che l'oratione sia fatta senza intervallo ne intermedio alchuno, ma che tenghino bon ordine, ogn'uno la sua hora, che l'oratione sia continua fino le hore 40, et chi reffudara tal charico essendo eletto, paghi in augumento di Charità alla Compagnia soldi 20.

Nono

Che li sia sempre un scrivano, qual sia obligato tenir doi libri, in uno di quali scrivera tutti li nomi de fradelli et sorelle, nell'altro scrivera, tutti li offitiali ch'ogni anno saranno fatti over' eletti et tutti li fatti, et decreti della Compagnia, e quello che si scoderà o spender per nome della Compagnia, et sia obligato render bon conto del tutto ad ogni richiesta delli Pressidenti, overo Compagnia.

Decimo

Che sianno eletti doi Noncij, li qual per Charità sianno obligati chiamar li Confratelli (fol. 4v) alla Congregatione, et ogni volta, che qualchuno delli fratelli da questa a miglior vitta, sianno obligati, dar notitia alla Compagnia, et Pressidenti, atioche vadino accompagnar il morto all'ossequio, overo qualche elemosina per l'anima sua, et li ditti Noncij reffudando tal loro offitio paghino soldi 12 per Charità alla Compagnia.

Undecimo

E accioche li dennari, et altre robbe della Compagnia, siano salve, et in bona custodia, ordenemo et statuimo, che si facci una Cassa, con tre chiave, nella qual si ripponeranno li dannari, argenti, et l'altre robbe della Compagnia, la qual Cassa stara dove parera alli Pressidenti.

Duodecimo

Et perche è cosa giusta, et convenevole, giovart anchora alli fratelli morti, però statuimo che una volta all'anno ciò è il giorno subsequente, drio il di, di Morti si celebri (fol. 5r) una Messa Generale, per l'anime de fratelli, et sorelle morti all'Altar del ditto S(an) Zoanne, et sianno convocati dalli Noncij, tutti li Confratelli a tal divotione, et quelli che mancaranno di esser presenti, non essendo impediti, da giusto impedimento, sianno tenuti pagar soldi 2 per cadauno in augumento di elemosina et Charità.

SUMMARY

CONFRATERNITY OF THE 40 HOURS' DEVOTION IN ZADAR
AND ITS MATRICULA (16th – 17th C.)

Authors deliver historical overview of the activities of the Confraternity of the 40 hours' devotion from Zadar on the basis of its matricula, which is preserved in the Archives of Zadar Archdiocese. Authors deliver analysis of the matricula and transcription of some core chapters. The analysis has revealed a strong Eucharistic devotion during the Holy Week in the city of Zadar in during the sixteenth and seventeenth centuries, and that various members of ecclesiastical and laic social structures participated in these activities. Moreover, authors reveal names of brothers and members of the administrative board of the Confraternity, as well some difficulties to which they came across during the investigated period.

KEY WORDS: *Confraternity of the 40 hours' devotion, Zadar, quarant'ore, 16th and 17th centuries.*

